

УДК 811.161.2'374:004.738.5

ПЕТРОВА Тетяна – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна (t.petrova@karazin.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9534-9891>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.12>

Бібліографічний опис статті: Петрова, Т. (2025). Сучасна українська мережева лексикографічна критика. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 62, 104–113. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.12>

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МЕРЕЖЕВА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА КРИТИКА

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сучасної онлайн-критики словників, яку з поступом інтернету значно інтенсифіковано. Її актуальність викликана потребою виокремлення української мережевої лексикографічної критики як напряму зовнішньої лексикографічної критики. Мета статті – схарактеризувати особливості формування від поч. ХХІ ст. української мережевої лексикографічної критики як напряму зовнішньої лексикографічної критики та обґрунтувати його виокремлення. Застосовано такі дослідницькі методи: загальнонаукові (описовий, спостереження, таксономізації), спеціальні лінгвістичні (аксіологічний, контент-аналіз, лексикографічний аналіз, опозиційний). Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в сучасному українському мовознавстві обґрунтовано необхідність виокремлення мережевої лексикографічної критики як напряму зовнішньої лексикографічної критики.

Установлено, що українська мережева лексикографічна критика – це (1) некерований онлайн-простір, де переважно користувачі / читачі аналізують параметри словників через призму категорії оцінки й викладають свої оцінні судження; (2) сучасний напрям зовнішньої лексикографічної критики. Її місце визначено поряд із часописною лексикографічною критикою. Запропоновано авторські найменування належних їй понять (часописна лексикографічна критика, мережева лексикографічна критика) та їхні дефініції. З'ясовано, що мережева лексикографічна критика проходить початковий етап формування. Визначено її методологічну основу та жанровий презентант – інтернет-рецензію на словник. Середовище аналізованої критики формують сайти, портали, сторінки онлайн-часописів, вільні майданчики, форуми, соціальні мережі тощо, які вирізняються за ознакою 'за найменуванням'. Простежено невпорядкованість оприлюднення оцінювальних публікацій у всемережжі, можливість дискусії щодо якості словника, свободу висловлення оцінних суджень і переважно недотримання норм наукового стилю тощо. Установлено, що під час оцінювання словників мережева критика спирається на критерії, випрацювані часописною критикою: 'актуалізування / неактуалізування національних джерел для цитування', 'дотримання правил використання першоджерел', 'паспортування ілюстрації', 'наявність / відсутність плагіату' тощо. Виявлено, що її тенденціями передусім є націєцентризм (засуджування використання «чужих» джерел, спонукання актуалізувати національні тексти), патріотизм (захист надбань української лексикографії).

Ключові слова: категорія оцінки, критерій, лексикографічна критика, лексикографія, мережева лексикографічна критика, параметр, словник.

PETROVA Tetiana – Doctor of Philology, Docent, Professor at the Department of Ukrainian Language, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody sqr., Kharkiv, 61022, Ukraine (t.petrova@karazin.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9534-9891>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.12>

To cite this article: Petrova, T. (2025). Suchasna ukrajinsjka merezheva leksykograhfichna krytyka [Modern Ukrainian online lexicographic criticism]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 62, 104–113. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.12> [in Ukrainian].

MODERN UKRAINIAN ONLINE LEXICOGRAPHIC CRITICISM

Summary. The article is devoted to the study of modern online criticism of dictionaries, which is significantly intensified with the development of the Internet. Its relevance is due to the need to single out Ukrainian online lexicographic criticism as a branch of external lexicographic criticism. The purpose of the article is to characterize the features of the formation of Ukrainian online lexicographic criticism as a direction of external lexicographic criticism since the beginning of the 21st century, justifying its separation. The following research methods are applied: general scientific (descriptive, observational, and taxonomic) and special linguistic (axiological, content analysis, lexicographic analysis, and oppositional) ones. The scientific novelty of the work lies in the fact that for the first time in modern Ukrainian linguistics, the need to single out online lexicographic criticism as a direction of external lexicographic criticism has been substantiated.

It is found out that Ukrainian online lexicographic criticism is (1) an unmanaged online space, where mainly users/readers analyze the parameters of dictionaries through the prism of the evaluation category and express their evaluative judgments; (2) a modern direction of external lexicographic criticism. Its place is determined alongside periodical lexicographic criticism. Authorial names of the terms "periodical lexicographic criticism", "online lexicographic criticism" and their interpretations are suggested. It is found that online lexicographic criticism is undergoing the initial stage of its formation. Its methodological basis and genre representative – an Internet dictionary review – are determined. The environment of the analyzed criticism is formed by sites, portals, pages of online magazines, free platforms, forums, social networks, etc., which are distinguished by the feature 'named authorship'. The irregular publication of evaluation publications on the Internet, the possibility of discussion regarding the quality of the dictionary, the freedom to express evaluative judgments and mainly non-compliance with the norms of scientific style, etc. are traced. It is established that for evaluating dictionaries, online criticism relies on criteria developed by print-based criticism, in particular: 'actualization / non-actualization of national sources for citation', 'compliance with the rules for using primary sources', 'certification of illustrations', 'presence / absence of plagiarism', etc. It is revealed that its tendencies are primarily national orientation (condemnation of the use of "foreign" sources, encouragement to actualize national texts) and patriotism (protection of the achievements of Ukrainian lexicography).

Key words: evaluation category, criterion, lexicographic criticism, lexicography, online lexicographic criticism, parameter, dictionary.

Постановка проблеми. Книжна культура в Україні в умовах глобалізації та інформатизації, як видається, поступається екранній. Відповідно, модернізується культура створення книг, передусім словників, культура поширення й головно культура й традиції їхньої критики. Виникнення критики засвідчує високий рівень розвитку суспільства, факт поступу джерелознавства, словникарства тощо. З розвитком інтернету лексикографічну критику як частину наукової комунікації значно трансформовано. Швидкість презентування оцінної інформації, простота її оформлення, орієнтація на пересічних читачів і демократичність інтенсифікують критику словників у всемережжі. Як наслідок виникають поняття «мере-

жева лексикографічна критика», «інтернет-рецензія на словник», «екранний / моніторний критик словника».

З опертям на перераховані вище ознаки сучасну мережеву лексикографічну критику можна вналежнити до популярної культури, а також масової культури, масової комунікації. Науковці стверджують, що протягом останніх 20 років призначення критики змінилося, утратило свою інформативну цінність (Бриних, 2019). Натомість лексикографічна критика (як і її розділи, зокрема термінографічна критика (див.: Петрова, 2021, 2024), а також діалектографічна, історіографічна, фразеографічна і т. ін.) не може бути масовою культурою, позаяк це складник наукової критики,

наукової комунікації, «ідентифікатор» рівня поширення наукових знань, престижу інтелектуальної праці в суспільстві тощо. «Критика словників є частиною лексикографічного всесвіту, а рецензування електронних та друкованих словників – це не вправа з лінгвістики чи предметних галузей, а вправа з лексикографії» (переклад автор. – Т. П.) (Nielsen, 2018, p. 73).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змістова багатогранність усередині засвідчує необхідність обговорення певних питань, оприявнює проблеми, показує особливості взаємодії лексикографічної критики та інтернету, а саме виформування *української мережевої лексикографічної критики*. Відомі нечисленні наукові студії, присвячені дослідженню окремих аспектів мережевої критики, зокрема висвітленню особливостей української літературної критики в онлайн-медіа (Мітчук, Харамурза, 2021), порівнянню словацької професійної літературної критики з непрофесійною в онлайн-середовищі і визначенню її специфіки (Stanková, 2021), аналізові критики, насамперед оцінкам, коментарям, думкам і відгукам замовників товару, викладеним на інтернет-порталах (Jaworska, 2021), а також поодинокі наукові праці, у яких розкрито специфіку термінографічної критики (як одного з напрямів лексикографічної критики) в мережі «Інтернет» (Петрова, 2024, с. 306–308). **Актуальність** цієї розвідки викликана потребою виокремлення української мережевої лексикографічної критики як напрямку зовнішньої лексикографічної критики.

Мета пропонованої наукової студії – схарактеризувати особливості формування від поч. ХХІ ст. української мережевої лексикографічної критики як напрямку зовнішньої лексикографічної критики та обґрунтувати його виокремлення; **завдання:** 1) установити місце мережевої лексикографічної критики в структурі лексикографічної критики; 2) згрупувати мережеві ресурси, що стали середовищем критики словників; 3) проаналізувати оцінювальні публікації щодо якості словників; 4) виявити актуалізовані в них критерії їхнього аналізу; 5) з'ясувати тенденції та специфіку її практичного дискурсу.

Серед основних дослідницьких **методів** вирізимо загальнонаукові (спостереження –

систематичне сприйняття аналізованого матеріалу з метою осмислення його особливостей; описовий – виклад та узагальнення результатів дослідження; таксономізації – розмежування напрямів критики, диференціювання й систематизування оцінок словників), спеціальні лінгвістичні (аксіологічний – з'ясування ціннісних орієнтацій критиків, визначення критеріїв оцінювання словників; лексикографічний аналіз – виявлення та характеристика лексикографічних параметрів словників, актуалізованих у критичних оцінках; контент-аналіз – опис напрямку критики словників в інтернеті; опозиційний – відстеження традицій критики й новаторської діяльності).

Наукова новизна праці полягає в тому, що вперше в сучасному українському мовознавстві обґрунтовано необхідність виокремлення української мережевої лексикографічної критики як напрямку зовнішньої лексикографічної критики.

Виклад матеріалу. За аспектом 'оцінювання словника зсередини чи з боку наукового суспільства' розрізняють *внутрішню* (призначена для впорядників словника, функціює всередині колективу авторів) і *зовнішню* (критика науковцями оприлюдненого словника) *лексикографічну критику* (див. Петрова, 2024, с. 293–294). З огляду на факт існування і тривалість практики функціювання в Україні ініціюємо й пропонуємо виокремлювати за параметром 'спосіб оприлюднення оцінки щодо якості словника' такі напрями зовнішньої лексикографічної критики: а) *часописна лексикографічна критика* – професійне оцінювання словників мовознавцями, науковцями, фахівцями на сторінках паперових фахових лінгвістичних і галузевих періодичних видань; б) *мережева лексикографічна критика* – оцінювання словників переважно нефахівцями на неспеціалізованих інтернет-ресурсах. Спостерігаємо виформування опозиції *часописна/традиційна/книжна/паперова лексикографічна критика* – *мережева/вільна/електронна/інтернетівська лексикографічна критика*. Водночас перераховані синонімічні найменування термінів засвідчують проходження етапу становлення аналізованого напрямку критики й потребу уніфікувати його поняттєво-термінологічний апарат.

Зауважимо, що, рекомендуючи авторську номінацію *часописна лексикографічна критика*, зокрема її перший компонент, ми обирали між одиницями *часописний* і *журнальний*. Зважаючи на специфіку їхнього змісту, надаємо перевагу компоненту *часописний*, оскільки він ширше, на відміну від елемента *журнальний*, окреслює розмаїття періодичних видань – це відповідні журнали, газети тощо. Суть поняття й терміна *мережева лексикографічна критика* потрактуємо в 1) широкому значенні як усі критичні рефлексії у всемережжі щодо якості лексикографічних праць, зокрема рецензії, оцінювальні дописи, коментарі, уподобання, репости тощо; 2) вузькому – новітній напрям зовнішньої лексикографічної критики, сформований насамперед на нефахових інтернет-ресурсах. Змістово та формально часописна й мережева лексикографічна критика мають відмінності. Передусім це зумовлено тяглістю (понад 130 років) існування часописної лексикографічної критики, початки якої пов'язуємо з публікацією 1895 р. в «Записках Наукового Товариства імені Шевченка» рецензії на «Словарь російсько-український: у 4 т.» (1893) М. Уманця, А. Спілки. Натомість питання започаткування лексикографічної критики, аналізу особливостей її етапів розвитку потребують окремих наукових розвідок і належать до перспективи дослідження.

Українська мережева лексикографічна критика – це молодий напрям словникарської критики, що існує понад 20 років через поширення інтернету. З огляду на викладене вже на початковому етапі розвитку визначаємо потребу окреслити її методологічну основу, що, на авторське переконання, потребує заґрунтування і згуртованого використання інститутом мережевої лексикографічної критики: об'єкт – лексикографічні джерела; предмет – аналіз словників щодо застосування принципів і методів їх створення; завдання – оцінювання словників щодо дотримання принципів їхньої побудови тощо; методи – лексикографічного аналізу словника, порівняльний, прийом кількісного аналізу та ін.; основні її функції – оцінювальна, інформативно-довідкова, комунікативна. Водночас мережеву лексикографічну критику супроводжують такі важливі проблеми: теоретичні – розроблення критеріїв оцінювання словників,

алгоритму їх рецензування тощо; практичні – відстеження оцінювальних публікацій у всемережжі, їх типологізування і т. ін.

Поступальність розвитку аналізованої критики засвідчують численні оцінювальні публікації (статті, коментарі, дописи) на різних інтернет-ресурсах, що становлять її практику. Диференціювати й згрупувати сучасні мережеві ресурси, що визначають середовище критики словників, досить складно, позаяк на сьогодні не випрацьовано їхньої єдиної типології загалом. Простудіювавши доступні онлайн-ресурси, де оцінюють електронні й паперові, тлумачні й перекладні та інші словники, а) визначаємо як ключові їхні властивості інформативність, когнітивність, комунікативність, наявність унікальної адреси тощо, а б) за ознакою 'за найменуванням' вирізняємо такі їхні **основні групи**: **1) сайти**, наприклад New-s.com.ua, рубрика «Спецпроект» (Спецпроект – New-s.com.ua) (Пишємо і говоримо правильно..., 2013); **2) сайти-проекти**, а саме «Рух “Єдині”» (<https://yedyini.org/pyshni-yary-ta-sumni-provallya-yak-zaglyadaty-v-ukrayinski-slovnyky/>) (Пишні яри та сумні провалля..., 2022); **3) портали**: «Книгобачення: український видавничий портал», його розділ «Книго-виставка» (<https://knyhobachennia.net/?category=4>) (Європейський словник філософій, 2011), а також «Теревені: розважальний портал» (<https://tereveni.org/>) (Emika, 2013); **4) сторінки часописів**: «Критика: міжнародний огляд книжок та ідей» (<https://krytyka.com/ua/about-us#>), насамперед у його розділі «Огляди» словники аналізують (а) редакції (Великий тлумачний словник..., 2001) (б) науковці (Карпіловська, 2007); **5) вільні майданчики**, наприклад «Куток» (<https://kutok.io/>); **6) форуми**, як-от: «Forum Software» (r2u.org.ua/e2u.org.ua) (СУМ-20, 2011), «Російсько-українські словники» (r2u.org.ua) (Козирський, Шенядерівський, 2011); **7) соціальні мережі**, зокрема мережа «Фейсбук». Звісно, не всі названі ресурси спеціалізуються на критиці словників.

Складність систематизування оцінювальних публікацій щодо якості словників у всемережжі спонукає до пошуків оптимальних рішень. Наприклад, згуртоване всемережеве виокремлення на відповідних ресурсах розділів чи вкладок, що мали б назву не

«Відгуки» (зокрема, в електронному часописі «Критика»), а «Критика словників», сприяло б увиразненню окремішності мережевої лексикографічної критики, посиленню її фаховості тощо.

Проаналізуємо особливості й тенденції критики словників у всемережжі, відстежимо застосовані критерії аналізу джерел і їхніх параметрів. Наприклад, на сайті New-s.com.ua презентовано публікацію «Пишемо і говоримо правильно. Аналіз кращих словників онлайн» (Пишемо і говоримо правильно..., 2013), автора якої не зазначено. Назва роботи, у яку закладено оцінку джерел, засвідчує, що розгляд низки словників, розміщених на різних сайтах, кваліфіковано як «аналіз», у підсумку якого визначено «кращі словники онлайн». Натомість у публікації необґрунтовано констатовано низьку якість досягнень національного словникарства: «Хоч лексикографічна база словників української мови знаходиться на значно нижчому рівні, у порівнянні з сусідськими мовами, нам є чим похвалитися» (у цитатах зберігаємо орфографію, пунктуацію тексту-оригіналу) (Пишемо і говоримо правильно..., 2013). Тут також схарактеризовано лінгвістичні портали, стисло розкрито їхні ознаки, коротко прорецензовано СУМ-11.

Розглядаючи онлайн-словники, критики актуалізують **критерій** 'зручність пошуку', порівн.: «slovnyk.ua – сайт, на якому ви знайдете потрібну словоформу та правильне написання певного слова. На сайті розміщено понад 260 000 слів. Для зручності пошуку вам допоможе віконечко та алфавіт»; «gozum.org.ua – сайт, на якому можна знайти різноманітні види онлайн-словників <...>. Пошук здійснюється за допомогою віконечка та алфавіту» (Пишемо і говоримо правильно..., 2013).

Наголосимо, що за нікнеймом складно встановити особу критика, а також його відповідні фахові компетентності, науковий ступінь, учене звання, досвід укладання словників тощо. Водночас на розважальному порталі «Теревені» критик Emika (її статус позначено як «генеральний писар») оприлюднила статтю за назвою «СУМ-20 – ганьба вітчизняного мовознавства» (Emika, 2013). Засуджуючи якість перших двох томів СУМ-20, вона розглядає ілюстративний матеріал за **критерієм** 'актуалізування / неактуалізування національ-

них джерел для цитування' і негативно оцінює цитати, перекладені з російських праць: «цей словник, виданий за часів незалежності, мав би замінити попередній 11-томний, <...> є ряд кричущих недоліків, із яких чи не найганебнішим є переклад цитат з російської, замість пошуку українських». Переконаючи, що СУМ-20 – «халтурне видання», автор спонукає читачів переглянути відповідні оцінки за покликаннями, які нині не актуалізовані. Тож критика в інтернеті може зникати, можливо, через припинення технічної підтримки ресурсу тощо. Натомість цінними, на авторське переконання, є рефлексії на порталі читачів критики. Наприклад, один відвідувач реагує таким повідомленням: «Мені всеодно». На це інший читач різко висловлюється: «ти хотів написати – нам, українцям, все одно» (Emika, 2013). Апелюючи до почуття патріотизму, він не схвалює, як бачимо, байдужості українців щодо використання в словнику перекладених цитат із російської мови. Підсумовуючи, критик Neorlandina наголошує, що «це загальна біда нашої сучасної лексикографії», та апелює до аббревіатурного еквівалента найменування словника («вірно назвали – СУМ»), який за звуковим складом збігається з номінацією лексичної одиниці сум (там само). Тож названий критик без умотивованих доказів таврує рівень розвитку сучасної лексикографії, її продукцію, підготовлену під егідою НАН України, як невартісну, «бідну» і «сум».

Водночас критик Лекс на форумі «Forum Software» розглядає перший том СУМ-20 і констатує відсутність інформації про рекомендацію до друку: «Ані Інститут української мови НАНУ <...>, ані Інститут мовознавства ім. О. П. Потебні НАНУ у вихідних даних не вказані. Немає також даних про те, що словник схвалили до друку наукові ради цих чи інших закладів» (СУМ-20, 2011). Далі названий критик подає «порціями свої перші критичні спостереження» щодо таких **лексикографічних параметрів** перших томів СУМ-20: **1) 'передмова'** – незрозумілість, неточність її змісту: «Якщо хтось захоче зрозуміти текст вступу <...>, будьте готові до непростого завдання. <...> словник не завжди допоможе зрозуміти, що саме мали на увазі автори»; **2) 'список джерел'** – невичерпність, переважання російських праць, а саме: а) про лексикографічні

джерела – невикористання «жодного “допогромного” словника (крім Грінченкового)», немає «рос.-укр. академічного словника за ред. А. Кримського та С. Єфремова», українських термінологічних словників, «натомість пригодилися аж 9 російсько-українських словників та 7 власне російських». У цьому вбачаємо патріотичний захист лексикографічних здобутків України, прагнення оберігати її майбутнє та національної науки; б) наукові праці: «Окрім 9 книжок/статей про загальні питання лінгвістики й однієї книжки Касареса <...> (1965) – жодного посилання на праці західних науковців в галузі лексикографії». Підтримуємо погляд критика щодо потреби залучення джерел високого наукового рівня, однак варто популяризувати передусім національні наукові досягнення, наслідувати кращі лексикографічні традиції та відстежувати світові здобутки; 3) **‘реєстр словника’** – а) неповнота («“А-ав...” СУМ-20 містить загалом 212 реєстрових слова. У наведеному списку – 151 забракле слово»), б) неврахування мовних одиниць, зафіксованих в орфографічному словнику, в) кодифікування зросійщених одиниць (*агонізуючий, авізуючий, авіаобробка*); 4) **‘ремарки’** – неперевіреність: «1. “Аудиторія” кваліфіковано як рідковживане слово, а “бандвагон” – у трьох значеннях без ремарок, а четверте позначене “заст., рідко”»; 5) **‘тлумачення’** – а) звуження пояснення певного слова: «СУМ-11 подає точніше тлумачення, а СУМ-20 – завузьке», б) невідповідність прикладу вживання лексеми і її пояснення, зокрема, «тлумачення й приклад не допасовані», в) неточність, неповнота («БІТ <...>, інформ. 1. Одиниця вимірювання кількості інформації та об’єму пам’яті комп’ютера». Коментар: «не вказано, чому ця одиниця дорівнює»); 6) **‘паспортування ілюстрацій’** – обмеженість інформації про ілюстративний фонд, позаяк у СУМ-11 джерела «вказано з точністю до сторінки, а отже, їх можна було знайти й перевірити. Із СУМ-20 такої змоги немає», «аж надто стисла паспортизація ілюстрацій: ініціал і прізвище автора твору (без вказівки на сам твір), “з журн.”, “з газ.”, “з наук. літ.”, “з мови реклами” (!) тощо». Критик Лекс вибрав окремі ілюстративні приклади із СУМ-20, переклав їх російською мовою і встановив, що в «низці

випадків замість цитат із українських джерел укладачі СУМ-20, схоже, знайшли російські контексти, переклали їх самотужки й подали в словникових статтях», а також суперечність підходу до добору ілюстративного матеріалу заявленим у вступі принципам (СУМ-20, 2011). Як бачимо, критик скрупульозно з’ясовує якість і «походження» ілюстративного матеріалу в словнику, а також викладені в передмові засади його створення.

Визначивши для спільноти тему обговорення «СУМ 20 та СУМ 11» на сайті «Ukrainian Language», дописувач Анатолій прагне з’ясувати якість СУМ-20, «оскільки в Інтернеті зустрів критику цього словника (наприклад, одна назва статті на форумі “СУМ-20 – ганьба вітчизняного мовознавства”)» (СУМ 20 та СУМ 11, 2018). Зі згаданих раніше блогів Анатолій стисло перекопійовує основні проблеми СУМ-20 і схвально оцінює його реєстр («набагато більше сучасних слів, аніж у СУМ-11»), проте наголошує, що «більше критики, аніж позитивних відгуків», «критика цього видання насторожує». Тож названий дописувач формулює декілька питань: «Чи справді СУМ-20 невдале видання?»; «яке ж з цих видань краще використовувати для дослідницьких робіт, при написанні творів тощо» (СУМ 20 та СУМ 11, 2018). Зауваживши, що кожен самотійно вирішує, яке обрати видання, критик Sasha подає свої **аргументи-критерії «за»** щодо застосування СУМ-20: 1) **академічність** – «Це словник, що позиціонується як академічний», виданий Українським мовно-інформаційним фондом НАН України і видавництвом «Наукова думка», «з формальної точки зору “солідно”»; 2) **грунтовність** – «доволі ґрунтовна і всеосяжна робота. Я не знаю інших подібних словників, виданих після 1980 року» (СУМ 20 та СУМ 11, 2018). Sasha також перераховує і свої переконання **«проти»** використання СУМ-20: 1) **спирання на СУМ-11** – «фактично є його продовженням. <...> Хоча там є певні виправлення, але <...> їх (виправлень) менше, ніж мало б бути»; 2) **погіршене паспортування цитат** – «істотно погіршено паспортизацію цитат; <...> перестали вказувати конкретний твір / книгу <...> і поприблизити такі вказівки у старих статтях»; 3) **перекрученість певних цитат і приховування їхнього авторства** – «з метою зробити цитату

зрозумілішою або виправити семантичну, орфографічну чи стилістичну помилку в оригінальній цитаті», тож рецензент наголошує, що «варто наводити оригінальну цитату та/або додавати якісь помітки. Просто подавати виправлену цитату – нечесно»; **4) технічні недогляди:** «певна кількість технічних помилок і одруків». Критик констатує, що СУМ-20 неідеальний, є певні погіршення, «але вони: (а) або ледве стосуються пересічного читача (бажаючи прочитати автора в оригіналі, сучасний читач <...> радше загуглить цитату в Інтернеті, аніж піде в бібліотеку гортати N-й том <...>); (б) або поодинокі». Висновуючи, критик Sasha погоджується, що недоліки, на які вказують інші критики, «це певна пляма на академічній чесності, але для пересічного читача цей словник усе одно корисний» (СУМ 20 та СУМ 11, 2018).

Натомість, розмірковуючи про переваги й недоліки розглядуваного СУМ-20, критик Sasha характеризує якість низки інших паперових та онлайн-словників за такими **критеріями:** 'дотримання правил використання першоджерел', 'паспортування ілюстрації', 'наявність/відсутність плагіату', 'кількість інформації', 'якість інформації' тощо. Розкриємо зміст їхнього оцінювання. Наприклад, 1) «Великий тлумачний словник сучасної української мови», укладач і головний редактор В. Бусел: «Навертає ще більше критики», що полягає в тому, що «зовсім відсутні цитати», «найзмістовніші словникові статті, кажуть, скопійовані слово в слово із СУМ-11», «багато простих однорядкових статей»; 2) «Вільний тлумачний словник» від Webmezha (2013–2018): «Спроба власників сайту sum.in.ua <...> додати статті, яких бракує в СУМ-11; конкретні автори і редактори не зазначені. <...> статті складені доволі ретельно (докладно, означення, цитати), але наразі всього 368 статей»; 3) «(Народний) Тлумачно-стилістичний словник української мови» (Тлумачно-стилістичний – r2u.org.ua / e2u.org.ua): «Спроба створити власний словник від колективу сайту/форуму R2U; загальний перелік авторів/редакторів відсутній, хоча принаймні можна передивитися історію обговорення кожної статті на форумі. Наразі ≈369 статей»; 4) «Вікісловник»: «Кількість статей оцінити важко (формально статей наразі

36563, але більшість недозаповнені, а частина не є статтями про українські слова» (СУМ 20 та СУМ 11, 2018). Як бачимо, у межах мережевої критики під час з'ясування якості словників ураховують його тип за носієм інформації та актуалізують переважно критерії оцінювання, випрацювані часописною критикою (див. Петрова, 2024, с. 328–331).

Популярні соціальні мережі дають змогу критиці «стати більш близькою, доступною, видимою, поміченою <...>, обговорюваною <...>, а отже, і більш ефективною» (Ніколайчук, 2017). Зокрема, лексикограф Д. Пилипчук публікує повідомлення в мережі «Фейсбук» щодо цінності ресурсу «Російсько-українські словники» (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100011159082082>): «Не раз дивує, як мало люду знає про ресурс <https://r2u.org.ua/>: це портал, що відкриває колосальні багатства нашої мови». Автор посилює позитивну оцінку джерела таким коментарем: «Я не знаю кращого підручника і словника української мови (зокрема й для іноземців)». Не підтримуючи викладеного роз'яснення і кваліфікуючи впорядників названого ресурсу як любителів, у дискусію вступає мовознавець М. Вакуленко, як-от: «то далеко не досконалі спроби любителів. Чому не СУМ?». Відповідаючи, Д. Пилипчук ствердно обстоює свій погляд щодо гармонійного співіснування дескриптивної і прескриптивної лінгвістики, а також вмотивовує важливість розглядуваного ресурсу й тенденцію оцінювання словників (**«в процесі розімперення, деколонізації він розвиває у нашої нації українську ідентичність»**) і визначає недоліки продукції академічної лексикографії, зокрема додаткового тому СУМ-11 («Академічна гуманітарна наука досі переминає в своїй категоричності – й ніколи не нагадує про свої борги перед **національною мовою**, скажімо, в галузі лексикографії etc.)). Натомість М. Вакуленко скептично реагує на викладене автором допису («вчителі на тому ресурсі – зовсім не народ, а заокеанська діаспора», яка «явно заангажована і не вміє (або не хоче) критично мислити») і ствердно констатує те, що «якою б не була неоднозначною ситуація з академічним мовознавством, оті псевдонародні потуги – куди гірший варіант». Д. Пилипчук наполегливо обґрунтовує свою позицію: «я не схильний просто чіпляти на той чи той

ресурсе бірку “болото” <...>. **Замість критики “недосконалих” ресурсів треба б їх часом підтримувати й заохочувати, бо суцільна критика підкидає дрова у ворожий вогонь**». Як бачимо, у всемережжі розгортаються дискусії щодо визначення ступеня вартості й цінності українських словників. Викладене читачі вподобали численними переглядами, символами підтримання, згоди. Тож вподобаннями й репостуванням в інтернеті можуть оцінювати якість словникарської продукції.

Отже, результати дослідження засвідчують, що мережева лексикографічна критика певною мірою спирається на вироблені принципи часописної лексикографічної критики, однак доступність і демократичність інтернету применшують її впливовість, спрощують алгоритм оцінювання джерел, переважно примітивізують наукові засади їхнього аналізу. Це може спонукати інтернет-спільноту сприймати інтернет-критику словників як неважливу частину наукового дискурсу. Незалежно від джерела, у якому презентують оцінки словників, слід об’єктивно, аргументовано й фахово визначати їхню якість. Відповідно, такі підсумки будуть значущими для металексикографії.

Висновки. 1. Українська мережева лексикографічна критика – це а) інтернет-критика словників, некерований онлайн-простір, де насамперед користувачі / читачі аналізують параметри словників через призму категорії оцінки й викладають свої судження, спираючись на авторське розуміння норм, ідеалів і цінностей джерела; б) сучасний напрям зовнішньої лексикографічної критики.

2. У структурі зовнішньої лексикографічної критики її місце визначено поряд із часописною лексикографічною критикою. Запропоновано авторські найменування термінів *часописна лексикографічна критика*, *мережева лексикографічна критика* та інтерпретування їхніх понять.

3. Особливості мережевої лексикографічної критики: а) молодий (понад 20 років) напрям, що проходить початковий етап формування, його практика помітно випереджає теорію; водночас б) має методологічну основу; в) його жанровий презентант – інтернет-рецензія на словник; г) непорядкованість оприлюднення оцінювальних текстів у всемережжі, на відміну від традиції (від кінця XIX ст.) опублікування рецензій на словники в друкованих часописах; г) можливість обговорення, дискусії; д) свобода висловлення оцінних суджень і переважно недотримання норм наукового стилю; е) ненадійність зберігання публікацій, загроза їхнього зникнення тощо.

4. Середовище аналізованої критики формують сайти, портали, сторінки онлайн-часописів, вільні майданчики, форуми, соціальні мережі тощо.

5. Установлено, що для з’ясування значущості словників мережева критика застосовує критерії, випрацювані часописною критикою: ‘актуалізування/неактуалізування національних джерел для цитування’, ‘дотримання правил використання першоджерел’, ‘паспортування ілюстрації’, ‘наявність/відсутність плагіату’, ‘кількість інформації’, ‘якість інформації’.

6. Її тенденціями передусім є а) націєцентризм (засуджування використання «чужих» джерел, ілюстративного матеріалу та спонукання актуалізувати національні тексти); б) патріотизм (захист надбань української лексикографії). Припускаємо, що розглядуваний напрям критики функціонуватиме паралельно із часописною лексикографічною критикою, а можливо, набуде масштабного характеру та впливу.

Перспективу дослідження простежуємо в потребі студіювання модифікації форм і композиції інтернет-рецензії на словник.

ЛІТЕРАТУРА

- Бриних М.** Рецензія як нагода для рефлексії. *Zbruc*. 2019. URL: <https://zbruc.eu/node/89865> (дата звернення: 11.03.2025).
- Великий тлумачний словник** сучасної української мови / В. Т. Бусел (укл., гол. ред.). *Критика*. 2001. Рік V. Число 9 (47). URL: <https://www.krytyka.com/ua/reviews/velykyu-tlumachnyy-slovyk-suchasnoyi-ukrayinskoji-movy> (дата звернення: 03.03.2025).
- Європейський словник філософій** : Лексикон неперекладностей. Т. 2. Київ : «Дух і літера». Книгобачення : український видавничий портал. 2011. URL: <https://knyhobachennia.net/?category=4&article=623> (дата звернення: 23.02.2025).

- Карпіловська Є.** 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови; 3000 найчастотніших слів розмовно-побутового стилю сучасної української мови. *Критика*. 2007. Рік. XI. Число 3 (113). URL: <https://krytyka.com/ua/reviews/3000-naychastotnishykh-sliv-naukovoho-stylyu-suchasnoyi-ukrayinskoyi-movy-3000> (дата звернення: 26.04.2025).
- Козирський В., Шенядеровський В.** Корчі радянського словникарства. За мову, термінологію і ще дещо. *Російсько-українські словники*. 2011. URL: <https://r2u.org.ua/node/168> (дата звернення: 17.05.2025).
- Мігчук О. А., Харамурза Д. В.** Літературна критика в онлайн-медіа. *Scientific collection «Interconf». Scientific goals and purposes in XXI century*. 2021. № 78. С. 199–208. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.10.2021.023>
- Ніколайчук І.** Наш Маркес найкраще смакує на пляжі, або Про крайнощі в сучасній критичній літературі. *ЛітАкцент*. 01.09.2017. URL: <https://litakcent.online/2017/09/01/nash-markes-naykrashhe-smakuye-na-plyazhi-abo-pro-kraynoshhi-v-suchukrlitkrititsi/> (дата звернення: 17.05.2025).
- Петрова Т. О.** Українська термінографічна критика : становлення, розвиток та перспектива (на матеріалі критичної оцінки термінологічних словників) : монографія. Харків : Майдан, 2021. 460 с.
- Петрова Т. О.** Українська термінографічна критика : історія, теорія, практика : дис.... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса, Одес. нац. ун-т ім. І. Мечникова. Вінниця, Одеса, 2024. 535 с.
- Пишемо і говоримо правильно.** Аналіз кращих словників онлайн. *New-s.com.ua*. 2013. URL: https://new-s.com.ua/specproekt/pushemo_govirumi_pravulno_analiz_slovnukiv_online_00238.html (дата звернення: 10.04.2025).
- Пишні яри та сумні провалля : як заглядати в українські словники.** *Єдині*. 2022. URL: <https://yedyni.org/pyshni-yary-ta-sumni-provallya-yak-zaglyadaty-v-ukrayinski-slovyky/> (дата звернення: 10.04.2025).
- СУМ-20.** *Forum Software*. 2011. URL: <https://r2u.org.ua/forum/viewtopic.php?t=822> (дата звернення: 11.02.2025).
- СУМ 20 та СУМ 11.** *Ukrainian Language*. 2018. URL: українські словники- СУМ 20 та СУМ 11 – Ukrainian Language Stack Exchange (дата звернення: 11.02.2025).
- Emika.** СУМ-20 – ганьба вітчизняного мовознавства. *Теревені* : український розважальний портал. 2013. URL: <https://tereveni.org/topic/29018/> (дата звернення: 11.03.2025).
- Jaworska M.** Komentarz, ocena, opinia, recenzja – rekonesans badawczy. *Respectus Philologicus*. 2021. № 40(45). P. 158–169. Doi:10.15388/RESPECTUS.2021.40.45.101
- Nielsen S.** Dictionary criticism. In P. A. Fuertes-Olivera (Ed.). *The Routledge Handbook of Lexicography*. London/New York : Routledge, 2018. P. 78–90 (дата звернення: 17.05.2025).
- Stanková M.** Online Literary Criticism : When Reader Becomes Critic. *European Journal of Media, Art and Photography*. 2021. Vol. 9. № 1. P. 128–135. URL: https://ejmap.sk/wp-content/uploads/Maria_Stankova-Online_literary_criticism_when_reader_becomes_critic.pdf (дата звернення: 11.05.2025).

REFERENCES

- Brynykh, M.** (2019). Retsenziia iak nahoda dlia refleksii [Review as an opportunity for reflection]. *Zbruc̈h*. Retrieved March 11, 2025, from <https://zbruc.eu/node/89865> [in Ukrainian].
- Busel, V. T.** (Comp., Ed.). (2001). *Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy* [Big Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]. *Krytyka – Criticism* (Issue 9 (47); Vol. V). Retrieved March 03, 2025, from <https://www.krytyka.com/ua/reviews/velykyj-tlumachnyj-slovyk-suchasnoyi-ukrayinskoyi-movy> [in Ukrainian].
- Emika.** (2013). SUM-20 – han'ba vitchyznianoho movoznavstva [SUM-20 is a disgrace to national linguistics]. *Tereveni: ukrains'kyj rozvazhal'nyj portal – Tereveni: Ukrainian entertainment portal*. Retrieved March 11, 2025, from <https://tereveni.org/topic/29018/> [in Ukrainian].
- Jaworska, M.** (2021). Komentarz, ocena, opinia, recenzja – rekonesans badawczy [Commentary, evaluation, opinion, review – research reconnaissance]. *Respectus Philologicus – Philological Respect*, 40(45), 158–169. Doi: 10.15388/RESPECTUS.2021.40.45.101 [in Polish].
- Karpilovs'ka, Ye.** (2007). 3000 najchastotnishykh sliv naukovoho styliu suchasnoi ukrains'koi movy; 3000 najchastotnishykh sliv rozmovno-pobutovoho styliu suchasnoi ukrains'koi movy [3000 most frequent words of the modern Ukrainian language scientific style; 3000 most frequent words of the colloquial and everyday style in the modern Ukrainian language]. *Krytyka – Criticism* (Vol. XI; Issue 3(113)). Retrieved April 26, 2025, from <https://krytyka.com/ua/reviews/3000-naychastotnishykh-sliv-naukovoho-stylyu-suchasnoyi-ukrayinskoyi-movy-3000> [in Ukrainian].

- Kozyrs'kyj, V., & Sheniederovs'kyj, V.** (2011). Korchi radianomovnoho slovnykarstva. Za movu, terminolohiiu i sche descho [The snags of soviet-language vocabulary. For language, terminology, and more]. *Rosijs'ko-ukrains'ki slovnyky – Russian-Ukrainian dictionaries*. Retrieved May 17, 2025, from <https://r2u.org.ua/node/168> [in Ukrainian].
- Mitchuk, O., & Kharamurza, D.** (2021). Literaturna krytyka v onlajn-media [Literary criticism in online media]. *Scientific Collection “InterConf”: SCIENTIFIC GOALS AND PURPOSES IN XXI CENTURY (October 7–8, 2021)*. *InterConf, Seattle, ProQuest LLC*, 78, pp. 199–208. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.10.2021.023> [in Ukrainian].
- Nielsen, S.** (2018). Dictionary criticism. In P. A. Fuertes-Olivera (Ed.), *The Routledge Handbook of Lexicography* (pp. 78–90). London/New York: Routledge. Retrieved May 17, 2025, from <https://pure.au.dk/portal/en/publications/dictionary-criticism-2> [in English].
- Nikolajchuk, I.** (2017). Nash Markes najkrasche smakuie na pliazhi, abo Pro krajnoschi v suchukrlitkrytytsi [Our Marquez tastes best on the beach, or about the extremes in modukrlitcriticizm]. *LitAksent – LitAccent*. Retrieved May 17, 2025, from <https://litakcent.online/2017/09/01/nash-markes-naykrashhe-smakuye-na-plyazhi-abo-pro-krajnoshhi-v-suchukrlitkrititsi/> [in Ukrainian].
- Petrova, T. O.** (2021). *Ukrains'ka terminohrafichna krytyka: stanovlennia, rozvytok ta perspektyva (na materiali krytychnoi otsinky terminolohichnykh slovnykiv) [Ukrainian terminography criticism: formation, development and perspective (based on critical assessment of terminology dictionaries)]*. Kharkiv : Majdan [in Ukrainian].
- Petrova, T. O.** (2024). *Ukrains'ka terminohrafichna krytyka: istoriia, teoriia, praktyka [Ukrainian terminography criticism: history, theory, practice]*. (Thesis for the Doctoral Degree in Philology). Vinnytsia, Odesa [in Ukrainian].
- Pyshemo i hovorymo pravyl'no. Analiz kraschykh slovnykiv onlajn [Write and speak correctly. Analysis of the best online dictionaries]. (2013). *New-s.com.ua*. Retrieved April 10, 2025, from https://new-s.com.ua/specproekt/pushemo_govirumi_pravulno_analiz_slovnykiv_online_00238.html [in Ukrainian].
- Pyshni iary ta sumni provallia: iak zahliadaty v ukrains'ki slovnyky [Lush ravines and sad chasms: how to look up Ukrainian dictionaries]. (2022). *Yedyni – The only ones*. Retrieved from April 10, 2025, <https://yedyni.org/pyshni-yary-ta-sumni-provallya-yak-zaglyadaty-v-ukrayinski-slovnyky/> [in Ukrainian].
- Stanková, M.** (2021). Online Literary Criticism: When Reader Becomes Critic. *European Journal of Media, Art and Photography*, 1 (Vol. 9), (pp. 128–135). Retrieved May 11, 2025, from https://ejmap.sk/wp-content/uploads/Maria_Stankova-Online_literary_criticism_when_reader_becomes_critic.pdf [in English].
- SUM-20 [SUM-20]. (2011). *Forum Software*. Retrieved February 11, 2025, from CYM-20 – r2u.org.ua/e2u.org.ua
- SUM 20 ta SUM 11 [SUM 20 and SUM 11]. (2018). *Ukrainian Language*. Retrieved February 11, 2025, from українські словники – CYM 20 та CYM 11 – Ukrainian Language Stack Exchange [in Ukrainian].
- Yevropejs'kyj slovnyk filosofij: Leksykon neperekladnostej. T. 2. Vol. 2. Kyiv: Dukh and Litera [European Dictionary of Philosophies: Lexicon of untranslatability. Vol. 2. Kyiv: Dukh and Litera]. (2011). *Knyhobachennia: ukrains'kyj vydavnychyj portal – Bookvision: Ukrainian publishing portal*. Retrieved February 23, 2025, from <https://knyhobachennia.net/?category=4&article=623> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.06.2025 р.

Прийнято до друку 29.08.2025 р.

Опубліковано: 05.09.2025 р.